

ระบบคิดเชิงเหตุผลของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทย

The Rationality of Civic Education in Thailand

ปฤณ เทพนรินทร์ (Prin Tepnarin)

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

College of Politics and Governance, Mahasarakham University

E-mail : prin.t@msu.ac.th

Received: 2 September 2019

Revised: 13 November 2019

Accepted: 29 December 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทดลองตั้งคำถาม (problematize) ต่อองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ในประเด็นหลักเรื่อง “การสร้างประชาธิปไตย” (democratization) โดยมีจุดเน้นในประเด็นที่เฉพาะเจาะจงลงไปคือการให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (civic education) ทั้งนี้ สิ่งที่ต้องการสืบค้น คือการอธิบายลักษณะของระบบคิดเชิงเหตุผล (rationality) ที่ว่าทฤษฎีการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (civic education) แสดงออก ในกรณีนี้ ผู้เขียนเลือกศึกษาผ่านกรณีรายวิชาสังคมธรรมาธิปไตย RSU 101 เป็นหลัก พร้อมเสริมกรณีอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น รายวิชา TU100, การอบรมให้ความรู้, คู่มือสำหรับการสร้างพลเมือง ฯ ทั้งนี้ข้อเสนอหลักของบทความคือ มีหลายกรณีของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่กลับกลายเป็นการสร้างความเป็นพลเมืองหรือความไม่พร้อมของประชาชนให้เกิดขึ้น สาเหตุหลักเกิดจากการหมกมุ่นในการชี้วัดและปรับแต่งตัวตนของพลเมืองมากกว่าจะส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์จริงของการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง, การปลูกฝังประชาธิปไตย, ธรรมาธิปไตย (RSU 101)

Abstracts

In this article, I problematize civic education - a crucial element of democratization. The question of this article “What is the rationality of the discourse of Thai civic education?”. The author studied through the case of civic education courses as the RSU 101, along with other similar cases, such as TU 100, guide books or texts for civic educational training projects in bureaucratic organizations. The main proposal of the article is there are many cases of civic education that create “subject” instead of citizen. The main reason is due to the preoccupation of identifying and modifying the identity of the citizen rather than encouraging the real experience of participation.

Keywords: Civic education, Democratization, Dharmacracy (RSU 101)

บทนำ

ปัจจุบันการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองได้รับการส่งเสริมจากหลายฝ่ายในฐานะส่วนหนึ่งของแนวทางการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองซึ่งดำเนินมาว่าทศวรรษ หน่วยงานการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยรังสิต ทำการเรียนการสอนในรายวิชา RSU101 สังคมธรรมาธิปไตย ซึ่งมีเจ้าของมหาวิทยาลัย ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ และเครือข่ายภาคประชาชนของเขาส่งเสริมเรื่องนี้มาอย่างต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดสอนรายวิชา TU100 พลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งมี รศ.ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงใหญ่, ในส่วนขององค์กรเอกชน เช่น ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตย (Thai Civic Education-TCE Center) ซึ่งเป็นการรวมตัวของหน่วยงานที่ทำงานด้านการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หรือ สถาบันนโยบายศึกษา (Institute of Public Policy Studies) ที่มี ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นอดีตประธานและมีผู้บริหารคนสำคัญคือ นางทิพย์พาพร ดันติสุนทร ซึ่งในหลายปีหลังนี้ผลงานของสถาบันฯ ได้มุ่งนำเสนอเรื่องการสร้างพลเมืองภายใต้ภารกิจส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายภาคส่วนทั้งองค์กรอิสระ-ราชการ(เช่น สถาบันพระปกเกล้า, สภาพัฒนาการเมือง, คณะกรรมการการเลือกตั้ง ฯลฯ) ที่ต่างเชื่อว่าการกล่อมเกลาดังกล่าวอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของทางออกจากความขัดแย้งในรอบหลายปีมานี้ได้ ทั้งนี้ ผู้เขียนมีข้อเสนอว่า ในหลายกรณี การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองข้างต้น กลับกลายเป็นการสร้างความเป็นพลเมืองขึ้นมาแทน และหากพิจารณาย้อนไปในอดีตจะพบว่าไม่ใช่ครั้งแรกที่วิธีการแบบนี้ถูกนำเสนอมาใช้ การศึกษาเรื่องเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะช่วยทบทวนแนวทางการแก้ปัญหาของผู้หวังดีเพื่อให้การลงแรงของพวกเขาไม่สูญเปล่า ทั้งยังอาจช่วยแสดงถึงความขาดพร้อมขององค์ความรู้ที่ใช้สำหรับอธิบายระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย

สำหรับข้อเสนอหลักของบทความนี้คือการแสดงให้เห็นว่ามีหลายกรณีของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่กลับกลายเป็นการสร้างความเป็นพลเมืองหรือความไม่พร้อมของประชาชนให้เกิดขึ้น สาเหตุหลักเกิดจากการหมกมุ่นในการชี้วัดและปรับแต่งตัวตนของพลเมืองมากกว่าจะส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์จริงของการมีส่วนร่วม กล่าวได้ว่าเมื่อใดก็ตามที่การตัดแปลงตัวตนกลายเป็นเป้าหมายในตัวเอง และการสร้างเสริมประสบการณ์กับการทดลองปฏิบัติ-มีส่วนร่วมแบบพลเมืองถูกละเลย เมื่อนั้น โครงการสร้างพลเมืองดังกล่าวก็จะสาละวนอยู่กับความพยายามสร้างตัวตนอันเพียบพร้อมที่แทบจะเป็นไปไม่ได้

กล่าวอีกแบบ การกล่อมเกล่าและเรียกร้องการตัดแปลงตัวตนของสมาชิกในสังคมการเมือง ถูกใช้โดยผู้ครองอำนาจที่ต้องการให้ประชาชนสามัญปรับเปลี่ยนตัวตนเพื่อไปให้ถึงคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่ชนชั้นนำเรียกร้อง อย่างไรก็ตาม ไรก็ดี คุณสมบัติเหล่านั้นมีลักษณะนามธรรมสูงส่งเกินกว่าคนสามัญจะเห็นเห็นแก่ตัวจะบรรลุ จึงทำให้กระบวนการปรับเปลี่ยนและยกระดับคุณสมบัติจนไม่มีทางที่จะบรรลุได้

คุณสมบัติสูงส่งที่ไม่อาจไปถึงนี้สำคัญ เพราะจะทำให้กระบวนการตัดแปลงตนเองดำเนินไปอย่างไร้จุดจบ และตราบไคที่กระบวนการตัดแปลงตัวตนเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายที่ไม่มีวันบรรลุนี้ยังดำเนินอยู่ ก็จะเป็นที่มั่นใจได้ว่าเหล่าชาวบ้านเหล่านั้นจะยังคงเป็นผู้ขาดคุณสมบัติที่เพียงพอ หรือยังคงเป็นผู้ไม่พร้อมนั่นเอง ท้ายที่สุด หากเรายังผลิตซ้ำวาทกรรมดังกล่าว ไม่เพียงแต่จะไม่สร้างพลเมืองให้เกิดขึ้น ยังกำลังช่วยรักษาให้ผู้ครองอำนาจอ้างถึงความไม่พร้อมของพวกเขาสามัญชน พร้อมกับรักษาการเป็นผู้อภิบาลของตนไว้ได้ตลอดไป ตราบเท่าที่คนพวกนั้นประจักษ์แก่ตน (interpellation) ว่าไร้คุณสมบัติ และพยายามปรับปรุงตนเองไปเรื่อยๆ เมื่อนั้นพลเมืองดีสำหรับระบอบประชาธิปไตยก็จะไม่เกิดหรือเติบโตได้จริงเสียที เพราะแท้จริงแล้วการได้มาซึ่งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมืองเกิดจากประสบการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า ภาวปฏิบัติดังกล่าวอนุญาตให้เกิดการลองผิดลองถูก ปรับแต่งหาความลงตัว ความรู้อันเกิดจากการทดลองนี้จะปรับแต่งตัวตนให้พลเมืองมีวิธีการปฏิสัมพันธ์กันภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่ในแง่ความสัมพันธ์ทางอำนาจคือระบอบที่อนุญาตให้คนจำนวนมากที่สุดเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากรที่พวกเขาเป็นเจ้าของ

ในภาพรวม กระบวนการนี้ดำเนินไปได้ภายใต้วาทกรรมการสร้างพลเมือง วาทกรรมดังกล่าวทำหน้าที่ไม่ต่างจากวาทกรรมการพัฒนาที่ช่วยนิยามว่าอะไรคือการพัฒนา-เป้าหมาย-(อะไรคือคุณสมบัติของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย) ใครคือผู้ที่พัฒนา-ต้นแบบ-(ใครคือคนที่มีคุณสมบัติพลเมืองเช่นมีการศึกษา มีรายได้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ฯลฯ) ใครคือผู้ที่ด้อยพัฒนาและจำเป็นต้องพัฒนา-วัตถุแห่งการปรับแต่ง-(ชาวบ้าน, ชาวนชนบทยากจนไร้การศึกษา ฯลฯ) ทั้งนี้จะเห็นได้ชัดว่าการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของรายวิชาต่างๆ ของกรณีศึกษา ล้วนแสดงให้เห็นถึงข้อเสนอเหล่านี้ได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาว่าโครงการการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (civic education) ของกลุ่มตัวอย่างมีระบบคิดเชิงเหตุผล (rationality) อย่างไร
2. เพื่อสืบย้อนกลับไปพิจารณาความเป็นการเมืองของระบบคิดเชิงเหตุผลดังกล่าว ในแง่ที่ว่าระบบคิดนี้จะทำให้ใคร ได้อะไร เมื่อไร และอย่างไร

ทบทวนวรรณกรรม (แนวคิด ทฤษฎี)

การให้การศึกษาเพื่อตัดแปลงตัวตนเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่มีคุณสมบัติเหมาะสมนั้น ถือเป็นโครงการแห่งสมัยใหม่ (modernity project) แบบหนึ่ง สำหรับสยามสิ่งนี้เริ่มต้นในรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นรัฐที่เริ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกประเภทมนุษย์ใหม่ และ “เด็ก” พวกนั้นจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังให้เหมาะสม (ภาคิน นิมมานรวงศ์, 2558, บทที่ 5) เราจะเห็นได้ในงานที่แสดงถึงการกล่อมเกลாதองการเมืองจำนวนมากที่ศึกษาถึงการสร้างตำราแบบเรียน ในนั้นมีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นข้อเรียกร้องของผู้ปกครองที่มีต่อผู้ใต้ปกครอง อาจกล่าวได้ว่าแบบเรียนเหล่านั้นสื่อให้เห็นถึงรูปแบบของการเรียกร้องความภักดีแบบใหม่ที่ไม่ใช่การเรียกร้องความภักดีตามขนบจารีตสยามซึ่งเป็นการมีพันธะผูกพันที่ขึ้นกับมูลนายหรือผู้ให้การอุปถัมภ์ไม่ว่าจะอยู่ในแบบระหว่างมูลนาย-กษัตริย์, หรือ ไพร่-มูลนาย ในทางกลับกัน ความภักดีแบบใหม่กลับเรียกร้องการอุทิศตัวรับใช้ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชนการเมืองที่สังกัด มากกว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนอย่างที่เคยเป็นมา ในความเห็นของอรรถจักร์ การเรียกร้องจากคนเบื้องสูงต่อคนเบื้องล่างเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดและไม่เคยมีมาก่อนรัชกาลที่ 5 (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2532, หน้า 207)

แม้วิธีการ (การใช้การศึกษาขั้นพื้นฐาน) และเนื้อหา (มุ่งให้เกิดคุณลักษณะ “ประชาธิปไตยสมัยใหม่”) จะถูกใช้มาตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง (กรมประชาสัมพันธ์, 2480) แต่สิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน และเพิ่งเกิดขึ้นในยุคสมัยของระลอกแห่งความทันสมัยรอบที่ 2* คือการรับเอาวาทกรรมพัฒนาการทางการเมือง (Political Development Discourse) มาใช้ และสิ่งนี้ได้กลายเป็นมรดกส่งต่อให้แก่การกล่อมเกลாதองการเมือง กลายเป็นที่มาขององค์ความรู้ ระเบียบวิธี และเป้าหมายที่จะไปสู่การสร้างตัวตนพลเมืองในยุคปัจจุบัน

---

* ในระลอกที่ 2 ของความทันสมัย ของสังคมไทยซึ่งเกิดขึ้นราวทศวรรษ 2490 ภายใต้มหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและบริบทของสงครามเย็น สำหรับคลื่นลูกที่สอง มาพร้อมกับจักรวรรดิอเมริกาภายใต้บริบทสงครามเย็น ประเทศไทยกลายเป็นฐานที่มั่นสำหรับกองกำลังสหรัฐฯ ในการดำเนินยุทธศาสตร์ต่อต้านการขยายตัวของระบอบคอมมิวนิสต์ ไม่ใช่สิ่งที่ปิดบังแต่อย่างใดว่า รัฐบาลอองซานสนับสนุนงบประมาณอย่างมหาศาลในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน รวมถึงส่งเสริมการขยายตัวของระบบทุนนิยม ช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปีนี้ ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างขนานใหญ่

อะไรคือ วาทกรรมพัฒนาการทางการเมือง ? คำอธิบายต่อจากนี้ผู้เขียนเก็บรับมาจากข้อมูลของ Nils Gilman ซึ่งให้ภาพพัฒนาการและประวัติศาสตร์ความคิดในเรื่องนี้ และงานของ Michael K. Connors ซึ่งได้รับแนวคิดดังกล่าวมาจาก Pual A. Cammack อีกทอด โดยผู้เขียนได้รับแรงบันดาลใจในการสืบค้นเรื่องราวเหล่านี้จากงานของ Connors เป็นสำคัญ

ลักษณะเฉพาะของโครงการสร้างความทันสมัย (modernity project) ในบริบทสงครามเย็นนี้ ได้รับอิทธิพลอย่างยิ่งยวดจากภูมิปัญญาของงานวิชาการสฤทการสร้างความทันสมัย (Modernization Theory) จนอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นสมัยใหม่ที่แพร่ไปยังประเทศเกิดใหม่ในช่วงเวลานี้ถูกกำกับด้วยวิธีคิดและคำอธิบายโลกในแบบทฤษฎีดังกล่าว โดยมีสหรัฐอเมริกาในฐานะเจ้าจักรวรรดิคนใหม่ ส่งเสริมผลักดันในความเห็นของ Nils Gilman (2003, chapter 1) “ความเป็นสมัยใหม่” ในบริบทนี้นั้น เริ่มต้นด้วยการแยกคู่ตรงข้ามระหว่างลักษณะ “จารีต” (traditional) ออกจาก “สมัยใหม่” (modern) โดยมีอเมริกาเป็นภาพตัวแทนหลักของสังคมที่เป็นสมัยใหม่แล้ว

สำหรับ Gilman ทฤษฎีความทันสมัยเป็นดอกผลของนักสังคมศาสตร์อเมริกัน โดยแท้ พวกเขาไม่เพียงแต่พยายามสร้างทฤษฎีที่ครอบคลุมรอบด้านสำหรับทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศเกิดใหม่ หากแต่ยังต้องการส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ประเทศเหล่านั้นได้พัฒนา “เหมือนกับพวกเขา” (Nils Gilman, 2003, p. 3) ทฤษฎีเหล่านี้ถูกใช้เป็นกรอบคิดหลักที่ใช้สำหรับการ “พัฒนา” ให้กับประเทศเกิดใหม่หลังได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคม ทั้งนี้ แม้จะเริ่มต้นด้วยความปรารถนาดีของเหล่าผู้รู้ต่างๆ แต่เมื่อโครงการแห่งความทันสมัยเหล่านั้นดำเนินไปกลับพบแนวทางที่โน้มไปในทิศอำนาจนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ กล่าวได้ว่า หลังจากชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในปี 1949 เป็นต้นมา นักวิชาการ, นักการทูตอเมริกันต่างกระหึ้นกระหือรือที่จะปรับเปลี่ยนประเทศเกิดใหม่ที่ตนไปเกี่ยวข้องให้กลายเป็นสมัยใหม่อย่างรวดเร็วและรุนแรงขึ้น ยิ่งพบว่าการเปลี่ยนผ่านดำเนินไปอย่างลำบากเท่าไร ยิ่งทำให้วิธีการที่ใช้สำหรับเปลี่ยนแปลงกลายเป็นอำนาจนิยมขึ้นทุกที (Nils Gilman, 2003, p. 11) ท่ามกลางกระแสเหล่านี้ ทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง (political development theory) ถือเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้สำหรับทำความเข้าใจและเป็น “องค์ความรู้” ที่แสดงเส้นทางสำหรับการคัดแปลงปรับปรุงประเทศอดีตอาณานิคมเหล่านั้น

ในขณะเดียวกัน นักวิชาการฝ่ายซ้ายชาวอังกฤษอย่าง Cammack อธิบายว่าทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองเป็นคำอธิบายเชิงทฤษฎีที่เสนอถึงโปรแกรมการพัฒนาระบบการเมืองของประเทศโลกที่สามให้เกิดระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีขึ้นมา คำอธิบายเชิงทฤษฎีนี้กลายเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้แก่รัฐบาลสหรัฐอเมริกา รวมถึงชนชั้นนำในรัฐโลกที่สาม เพื่อดำเนินตามแนวทางการเปลี่ยนผ่านประเทศเหล่านั้นไปสู่เสรีนิยมประชาธิปไตยและสร้างความเข้มแข็งแก่ระบบทุนนิยม โดยมีรัฐเป็นผู้ขับเคลื่อน (Paul Cammack, 1997, p. 1-2)

บริบทแรกเริ่มของทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองนี้ (political development theory) เริ่มต้นช่วงปลายทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา โดยเริ่มจาก Committee on Comparative Politics ของ Social Science Research Council (SSRC) ได้ส่งเสริมและให้การสนับสนุน งานศึกษาเชิงเปรียบเทียบทั้งในประเทศตะวันตกและ ไม่ใช่ตะวันตก เมื่อถึงต้นทศวรรษ 1960 นักวิชาการอเมริกันจำนวนหนึ่งเช่น Gabriel Almond, James Coleman, Bingham Powell Jr., Lucian Pye และ Sidney Verba ได้พยายามสร้างคำอธิบายเพื่อส่งถ่ายประชาธิปไตยให้กับประเทศเกิดใหม่ (new states) จนกระทั่งปลาย 1980 แนวคิดทฤษฎีเหล่านี้ได้กลับมาเป็นที่นิยม พร้อมกับการทยอยกันขึ้นเป็นประธานของสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกันของนักทฤษฎีสายนี้ ทั้ง Samuel Huntington, Pye และ Verba ในระหว่างปี 1988-1994 (Paul Cammack, 1994, p. 354-355)

Cammack ได้กล่าวถึงแก่นแนวคิดนี้ว่า ทฤษฎีดังกล่าวเชื่อว่าสถานะสมัยใหม่นั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง ทว่าเนื่องจากรัฐเกิดใหม่ทั้งหลายต่างถูกผลักดันเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจากพลังภายนอกมากกว่าจะเป็นการวิวัฒนาการจากฐานโครงสร้างภายในรัฐที่เพียบพร้อม รัฐเหล่านี้จึงมีความเสี่ยงเพราะจะไม่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการก้าวสู่สถานะสมัยใหม่ที่ไม่อาจเลี่ยงได้นี้ ปัญหารากฐานที่เชื่อกันในขณะนั้น (ทศวรรษ 1950) คือความขัดแย้งเชิงวัฒนธรรมที่ไม่อาจแก้ไข ซึ่งเกิดจากผลกระทบจากอิทธิพลของโลกตะวันตกที่มีต่อสังคมจารีตซึ่งกำลังเผชิญกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยที่ปะทุขึ้น (Paul Cammack, 1994, p. 354-355)

แนวคิดเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทสงครามเย็นที่มวลชนในประเทศเกิดใหม่เรียกร้องการมีส่วนร่วม และบางแห่งก็เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ และนั่นยังทำให้นักทฤษฎีเหล่านั้นกระตือรือร้นที่จะหาทางปลูกถ่ายประชาธิปไตย Cammack ได้อ้างคำพูดของ Pye ในเรื่องนี้ว่า “จะอย่างไรให้ค่านิยมประชาธิปไตยและสถาบันการเมืองแบบสมัยใหม่สามารถถ่ายโอนอย่างเพียบพร้อมที่สุดไปสู่สภาพแวดล้อมใหม่ (how democratic values and modern political institutions can be most readily transferred to new environments ?) (Lucian Pye and Sidney Verba, 1965, p. 3-26) เพื่อตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าว ไม่เพียงแต่ต้องสร้างความเข้าใจ หากแต่ต้องให้ความรู้ทางวิชาการและแทรกแซงโดยตรงในนามของผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา ในกรณีของประเทศไทยน่าจะมีหลักฐานพอกล่าวได้ว่าความต้องการนี้ประสบความสำเร็จ (จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) (Paul Cammack, 1994, p. 354-355)

ในเชิงการปฏิบัติ แนวแก้ไขปัญหาลักษณะนี้มักมีลักษณะ โน้มไปทางอนุรักษนิยม กล่าวคือ นอกจากฐานคิดเกี่ยวกับทฤษฎีความทันสมัย (modernization theory) ฐานสำคัญทางทฤษฎีนี้ยังรับเอาแนวคิดเชิงอนุรักษนิยมของพฤติกรรมศาสตร์อเมริกันซึ่งเดวิดโตมาราว่าหนึ่งทศวรรษก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มาปรับใช้ด้วย ในแง่นี้ พวกเขาตั้งคำถามกับการมีส่วนร่วมอย่างมีเหตุผลของพลเมือง เพราะข้อค้นพบของงานสายนี้สรุปว่าส่วนใหญ่ของพลเมืองอเมริกันมีความสนใจในการเมืองน้อย ความรู้เกี่ยวกับประเด็นที่ใช้ประกอบการตัดสินใจเลือกตั้งน้อย และไม่ปรากฏหลักฐานบันทึกว่าพวกเขามีส่วนร่วมทางการเมืองสักเท่าใด และด้วยฐานคิดแบบนี้จึงทำให้ข้อเสนอแนะสำหรับรัฐเกิดใหม่เพื่อพัฒนาระบบการเมืองสู่ระบอบ

ประชาธิปไตย จึงไม่ใช่การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างอิสระ, หากแต่เน้นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่จำกัดและถูกควบคุมกำกับโดยชนชั้นนำมากกว่า (Paul Cammack, 1994, pp. 356-357)

ไม่เพียงเท่านั้นด้วยเหตุที่เชื่อว่าการถ่ายโอนสถาบันทางสังคมแบบประชาธิปไตยไปสู่ประเทศโลกที่สามนั้นเป็นปัญหาในตัวเองตั้งแต่แรก นักทฤษฎีเหล่านี้ต่างเห็นตรงกันว่าพลังของการทำให้ทันสมัยสร้างปัญหาในระดับของระบบการเมือง และการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวจะนำไปสู่การไม่ลงรอย (mismatch) กันระหว่างแรงกดดันจากภายในที่บีบให้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างรัฐ ซึ่งไปกันไม่ได้กับลักษณะทางสังคมภายในที่ยังเป็นแบบก่อนสมัยใหม่ ๆ ดังนั้นสิ่งสำคัญคือต้องจำแนกและสร้างเครื่องมือกลไกซึ่งจะเพิ่มสิทธิอำนาจให้แก่ชนชั้นนำรวมถึงรัฐบาลตั้งแต่แรกเริ่มเพื่อรับมือกับความผันแปร พวกเขาต้องการเก็บรักษาและเสริมความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตเท่าที่จะสามารถเก็บไว้ได้เพื่อสร้างเครื่องมือสำหรับควบคุมในการรักษาเสถียรภาพเอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรักษาไว้จากความวุ่นวายที่เกิดจากการเรียกร้องเข้ามามีส่วนร่วมของมวลชนซึ่งกระบวนการสร้างความทันสมัยสร้างให้เกิด ในแง่นี้ การกักกันควบคุมการเข้ามามีส่วนร่วมจากพลเมืองที่ไม่พร้อมเหล่านั้นจึงจำเป็น ดังที่ Cammack สรุปไว้ว่า “มุมมองต่างๆ เหล่านี้เองที่นำไปสู่การส่งเสริมตัวแบบของการสร้างประชาธิปไตย (a model of democratization) และความหมายของประชาธิปไตย ให้อยู่บนฐานของการนำโดยชนชั้นนำ, ความพยายามอย่างจริงจังที่จะจำกัดความคาดหวังและข้อเรียกร้องของมวลชน, รวมถึงส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งมีองค์ประกอบแบบ “ใหม่” กับ “จารีต” ที่ประสานเข้ากันได้เหมาะสม” (Paul Cammack, 1994, pp. 358-359) *

การแปลงโครงการทันสมัยให้กลายเป็นโครงการครองอำนาจนำในกรณีสังคมไทย

จากงานศึกษาของเก่งกิจ กิติเรียงลาภ (2559) เกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในการสร้างและสนับสนุนองค์ความรู้เกี่ยวกับไทยศึกษา เราจะพบว่าการดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ ในกรณีของไทยนั้น แสดงร่องรอยความสอดคล้องบางอย่างระหว่างทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองกับมาตรการเหล่านั้น เช่น ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ได้จากการศึกษาให้มีการผนวกกลืน (integrate) ชาวเขา กลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มย่อยทางวัฒนธรรมซึ่งถูกมองว่าเป็นกลุ่มของระบบจารีตที่ยังไม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยโดยสมบูรณ์ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชาติ (nation-building) นั่นเพราะคนเหล่านี้อาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือกรณีข้อเสนอให้ใช้วัฒนธรรมจารีตดั้งเดิม (พุทธศาสนา, ความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม) เพื่อประสานชาวอีสานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ในวิทยานิพนธ์ของ Charles Keyes (1966) เป็นต้น

* ข้อความภาษาอังกฤษคือ “These views led to the promotion of a model of democratization and of democracy founded upon elite leadership, conscious efforts to limit the expectations and demands of the masses, and the fostering of political cultures in which 'modern' and 'traditional' elements were judiciously blended.” (p. 359)

สำหรับ Connors ทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง มีอิทธิพลในการรณรงค์ประชาธิปไตยในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในไทยอย่างมาก ลัทธิความเชื่อที่ทฤษฎีนี้นำเสนอช่วยสร้างแผนงานสำหรับการติดตั้งและสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบทุนนิยมให้ยังรากในไทย พร้อมกับเป้าหมายสูงสุดอีกอย่างคือการต้านการแพร่ของลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยข้อเสนอรูปธรรมที่ต้องการให้รัฐรักษาระเบียบ อันหมายถึงความสามารถของรัฐนั้นๆ ที่จะบริหารจัดการกิจการภายใน-นอกได้ ในแง่นี้ “การพัฒนาทางการเมือง” (เพื่อให้การเมืองมีระเบียบ/ สงบ) จึงแสดงออกผ่านการสร้างชาติ (nation-building), การรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียว รวมถึงการสร้างสถาบันทางสังคม-การเมือง ตลอดจนโครงการของการกล่อมเกลாதองการเมืองให้กับสมาชิกให้สามารถอยู่กับสภาพรัฐ-สังคมตอนนั้นได้ การจะสร้างให้เกิดเสถียรภาพดังกล่าวเรียกว่าคือ “ความรู้ของรัฐเกี่ยวกับประชาชน” (the people-problem) ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ต้องถูกศึกษา (object) ที่จะต้องถูกทำให้กลายเป็นชาติเดียวกัน, ที่จะถูกทำให้เป็นประชาธิปไตย และถูกทำให้มีเอกลักษณ์บางอย่าง (Michael Connors, 2007, p. 9-10)

ฉะนั้นจึงไม่แปลกที่ด้านหนึ่งรัฐไทย “หาความรู้” เกี่ยวกับ “ประชาชน” ของตน ขณะที่อีกด้านก็มีมาตรการ “สร้างตัวตน” ไปพร้อมกัน เราพบว่ารัฐไทยขณะนั้นให้ความสนใจสังคมฆราวาส งานขององค์กรซึ่งพูดถึงการก่อกำเนิดและพัฒนาการของสาขาวิชามานุษยวิทยาและสังคมวิทยา รวมถึงข้อเสนอเชิงนโยบายให้มีการผนวกรวมกลุ่มสังคมที่มีแนวโน้มเป็นภัยคุกคามดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ถือเป็นหลักฐานได้อย่างดี

สำหรับสาขาวิชารัฐศาสตร์จะพบสิ่งเหล่านี้ได้ในสกุลงานเขียนเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมือง (พิจารณาประเด็นนี้เพิ่มเติมได้ใน ปฤณ เทพนรินทร์, 2559) ซึ่งตามความเห็นของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2542) นักคิดที่ประยุกต์กรอบแนวคิด “การพัฒนาการเมือง” มาใช้เป็นการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์จนกลายเป็น “งานที่ประสบความสำเร็จสูงสุด” คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขาเริ่มต้นจากผลงานชิ้นสำคัญที่สร้างชื่อเสียงทั้งในแวดวงรัฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ คือเรื่อง แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย (2513) โดยในบทนำชัยอนันต์ได้เริ่มต้นด้วยการอ้างความคิดของ Lucian W. Pye จากหนังสือ Aspects of Political Development (1966) เป็นเครื่องนำทาง ผลงานอื่นของชัยอนันต์ ที่ดำเนินไปภายใต้กรอบความคิด และกระแสดูแลสนใจเรื่องพัฒนาการเมืองในช่วงนี้ เช่น 14 ตุลา: คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช (2517) รวมเอกสารทางการเมืองการปกครองไทย (ร่วมกับ ชัดติยา วรรณสุต, 2518) หรือ การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. 2411-2475) (2519) งานของนักรัฐศาสตร์ชั้นนำเหล่านี้ กลายเป็นต้นแบบให้กับงานอื่นๆ ในทางรัฐศาสตร์ (ประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน) ไม่เพียงเท่านั้น พวกเขายังมีอิทธิพลต่อนิสิต นักศึกษา หน่วยงานรัฐ ข้าราชการ ฯ อีกด้วย ในฐานะที่เป็นคนรุ่นแรกๆ ผู้ร่วมก่อตั้งระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ จำนวนหนึ่งมีบทบาทในการบรรยายให้นายทหารและอีกไม่น้อยได้ร่วมเป็นบอร์ดในกิจการภาคส่วนต่างๆ ของรัฐ

ตัวอย่างงานเหล่านั้น อาทิเช่น งานศึกษาของคณะอาจารย์ผู้ทำวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครอง

ระบอบประชาธิปไตย กล่าวไว้ว่า “ปัญหาต่างๆ ทางด้านรัฐศาสตร์ในบ้านเมืองเรายังมีอยู่ให้นักรัฐศาสตร์ถก และวิเคราะห์วิพากษ์กันอย่างมากระหว่าง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย เมื่อชาติบ้านเมืองเรามี เป้าหมายของการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยเราก็ต้องคิดหาทางที่จะดำเนินการให้สมเป้าหมาย แต่ในช่วงระยะเวลา 40 ปี นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มาจนบัดนี้ระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทยล้มลุกคลุกคลานมามาก จนทำให้เราสังเกตได้และสงสัยว่าอาจมีลักษณะบางประการของสถาบัน สังคมไทยที่เป็นอุปสรรค ความสงสัยได้นำเราไปสู่การศึกษาค้นคว้าและวิจัย” และในตอนท้ายสรุปว่าความ ล้มเหลวของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไทยนั้น อาจมีสาเหตุหลายประการเช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ข้อเสนอแนะตอนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาสถาบันครอบครัวในงานวิจัย ชิ้นนี้คือ “การเร่งเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองดังกล่าว จึงจะต้องการกระทำด้วยการเปลี่ยนแปลง รากฐานของสังคมในด้าน โครงสร้างของครอบครัว และทัศนคติต่างๆ ให้ได้ก่อนการเปลี่ยนแปลงหรือ พัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องดำเนินไปได้” (บรรจบ อิศกุลย์, อนันต์ เกตุวงศ์ และคณะ, 2515, คำนำ และหน้า 155-159) นอกจากนี้ยังมีงานที่คล้ายคลึงกันอื่นที่จากนักวิชาการตลอดจนเจ้าหน้าที่ ระดับสูงของรัฐ โดยชิ้นแรกเป็นอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อุปสรรคของระบอบ ประชาธิปไตยไทย (ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ และรอ สริตเชียม, 2517) ในขณะที่ชิ้นหลังเป็นของผู้ช่วยผู้อำนวยการ สำนักข่าวกรองแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย (2520-2531) (กมลรัตน์ ทักษาดิพงษ์, 2532) เป็นต้น

ดังนั้น เป้าหมายของงานเขียนเหล่านี้จึงไม่เพียงเพื่อทำความเข้าใจชวนา หากแต่ต้องการ ปรับเปลี่ยนคนเหล่านี้ให้กลายเป็นมนุษย์สมัยใหม่ ที่มีสำนึกของความทันสมัย มีศักยภาพในการ เปลี่ยนแปลงตน, เข้าอกเข้าใจและมีความคิดเชิงเหตุผลและนั่นเป็นมรดกอันสำคัญของทฤษฎีพัฒนาการทาง การเมืองที่มีให้แก่สังคมไทย (Michael Connors, 2007, p. 10) โดยรูปธรรมที่สำคัญซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการดังกล่าวคือ การสร้างตัวตนพลเมือง

ในทัศนะของ Connors ในภาพรวมการสร้างประชาธิปไตยกลายเป็นโครงการที่ตัวแสดงต่างๆ ใน รัฐไทย ใช้เพื่อสร้างอุดมการณ์ชาติสำหรับบรรลุเป้าหมายในการครองอำนาจนำ ประชาธิปไตยไทยจึงถูก นำเสนอในฐานะโมทัศน์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมเชิงอุดมคติ จนเกือบจะเป็นเรื่องของความสูงส่งทางจิต วิญญาณ ทั้งนี้เขาพบว่าผู้มีอำนาจในรัฐยังอำนาจนิยม ยิ่งสุดดีให้ประชาธิปไตยกลายเป็นลักษณะทางอุดมคติ มากยิ่งกว่าเดิม ส่วนหนึ่งนั่นเพราะมุมมองดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นกันชน สำหรับการปกครองของทหาร และข้าราชการ หรือผู้บางคนอื่นที่จะเข้าสู่อำนาจรัฐ ทั้งนี้สำหรับการสร้างประชาธิปไตยในมิติที่เกี่ยวข้องกับ พลเมือง มักจะเป็นไปเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนให้กลายเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบซึ่งมีลักษณะ เป็นโครงการเชิงศีลธรรมในการสร้างพลเมืองที่มีเหตุผล (moral project of rational citizenship) (Michael Connors, 2007, p. 12)

กล่าวอีกแบบ การเก็บโครงการสมัยใหม่ (modernity project) อย่างการสร้างพลเมืองเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยตามขนบของทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองเอาไว้ ถือเป็นสิ่งที่ให้คุณประโยชน์แก่ชนชั้นนำมากกว่า อย่างไรก็ดี ต้องระมัดระวังว่าโครงการสร้างประชาธิปไตยเหล่านั้นจะไม่ไปไหนไกลกว่าแค่ด้านที่เน้นการให้การศึกษา หรือตัดแปลงตัวตนประชาชนให้พร้อมสำหรับความเป็นพลเมืองของระบอบ ในแง่นี้ ด้านอื่นๆ ที่ต้องทำควบคู่กันไปเพื่อสร้างประชาธิปไตย เช่น การกระจายอำนาจ การเปิดพื้นที่เพื่อสร้างประสบการณ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะ(ซึ่งเป็นหัวใจของระบอบแบบนี้) กลับไม่ส่งเสริมซ้ำยังปิดกั้นทำลาย ด้วยการยกระดับให้คุณสมบัติสำหรับพลเมืองประชาธิปไตยมีลักษณะสูงส่งทางศีลธรรมนี้เอง ยิ่งทำให้แน่ใจว่าอีกนานกว่าใครคนไหนจะผ่านเกณฑ์ขั้นเทพนั้นได้*

ในแง่ที่เราจึงสามารถสรุปได้เบื้องต้นว่าช่วงเวลาเหล่านั้น แสดงภาพของการปะทะปรับเปลี่ยนระหว่างโครงการความเป็นสมัยใหม่ที่น่าโดยจักรวรรดินิยม กับบริบทพื้นภูมิของการเมืองภายในประเทศนั้นๆ จนโครงการดังกล่าวถูกใช้เป็นการสร้างความชอบธรรมและรักษาการครองอำนาจของชนชั้นนำไทย ในแง่นี้ การรณรงค์เพื่อสร้างพลเมืองจึงถูกเก็บรับ/ตัดแปลงให้กลายเป็นกระบวนการกล่อมเกลารักษาอำนาจนำและปรับปรุงตัวตนพลเมืองให้มีคุณสมบัติ(เชิงong)ที่พึงประสงค์สำหรับรัฐ

สำหรับ Connors เขาเรียกกระบวนการเหล่านี้ว่า การสร้างองค์ประธานแห่งประชาธิปไตย (democrasubjection) (หรือการสร้างความเป็นไพร่ในระบอบประชาธิปไตย ตามสำนวนของ สัญญาวัฒน์ มิสุวรรณ (2555)) หากจะกล่าวอย่างสังเขปคงพบว่า Connors เสนอให้มองกระบวนการสร้างประชาธิปไตย ในฐานะโครงการที่ทำการสร้างผู้สมათาน (subjecting) ให้ผู้คนขึ้นต่อรูปแบบทางอำนาจทั้งในเชิงอุดมการณ์และสถาบันแบบใหม่ (Michael Connors, 2007, p. 22) นี่ถือเป็นปฏิบัติการทางอำนาจที่ทั้ง “ครอบงำ” (hegemony), “บริหารจัดการชีวิต” (governmentality) ให้ประชาชนอยู่ภายใต้ หรือรู้สึกเสมือนตนได้ปกครองอย่างเป็นประชาธิปไตย ในแง่นี้ “การสร้างองค์ประธานแห่งประชาธิปไตย” (democrasubjection) จึงเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนสยบยอมหรือขึ้นต่อรูปแบบการปกครองตนเองในจินตนาการหรือนิยาย (Michael Connors, 2007, pp. 21-22) ผ่านรูปธรรมคือการสร้าง “พลเมืองแบบไทย” ในแง่หนึ่ง การพิจารณาความหมายของ “กระบวนการสร้างพลเมือง” ช่วยแสดงให้เห็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชั้นต่างๆ ภายในรัฐ-ชาติ และการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับผู้คน ทั้งนี้ รายวิชาสังคมธรรมาธิปไตย RSU 101 ได้รับสืบทอดพัฒนาการดังกล่าวมาโดยตรง ในแง่ขององค์ความรู้ที่ใช้ กลุ่มคน และกระบวนการวิธี (การให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง)

* พุดแบบบ้านๆ คือ ไม่ได้อยากให้ประชาชนมีอำนาจหรอก แต่อยากจะทำบอกว่าพวกมันได้ทำเต็มที่แล้วนะ (ให้ประชาธิปไตย?) แต่พวกเธอกลับไม่พร้อมเอง เมื่อประชาธิปไตยไทยไม่พัฒนาก็ช่วยไม่ได้นะ เพราะความคิดไม่ได้อยู่ที่ฉัน แต่เพราะเธอมันไม่พร้อม หากอยากรู้ว่าไม่พร้อมอย่างไร ก็ไปดูที่องค์ความรู้พุทธธรรมศาสตร์

วิธีการศึกษา

การอธิบายระบบคิดเชิงเหตุผลในที่นี้ใช้แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ผ่านตัวบท (text) สำคัญ ในที่นี้คือ ตำราหลักที่ใช้ในรายวิชาเหล่านั้น พร้อมกันนี้ได้เก็บข้อมูลเสริมด้วยการสังเกตการแบบมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนรายวิชาแบบเดียวกันนี้ในหลายๆ เช่น TU 100 ประกอบการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

หากพิจารณาลักษณะทั่วไปของรายวิชาการสร้างความเป็นพลเมือง (civic education) นี้จะพบว่าโดยมาก เป็นรายวิชาในหลักสูตรสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีทุกสาขาวิชา จัดอยู่ในกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป ในบางที่รายวิชานี้ถูกปรับให้เป็นวิชาบังคับของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 เช่น ที่มหาวิทยาลัยรังสิต (RSU 101 ธรรมาธิปไตย) หรือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (TU100 วิชาพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (รายวิชาศาสตร์แห่งแผ่นดิน รหัสวิชา 01999111) หลายมหาวิทยาลัยจัดอยู่ในรายวิชาเลือก มักจะใช้คำว่า “หน้าที่พลเมือง” คล้ายกับรายวิชานี้ในหลักสูตรของการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษา ทำการเรียนการสอนในภาคเรียนปกติ 16 สัปดาห์ และ 8 สัปดาห์ในภาคฤดูร้อน (มหาวิทยาลัยรังสิต, 2558) *

เนื่องจากเป็นรายวิชาศึกษาทั่วไป ทำให้ในแต่ละภาคการศึกษามีการเปิดสอนในหลายกลุ่มเรียน และอาจารย์ผู้สอนจึงมีจำนวนมากตามไปด้วย เพื่อให้อาจารย์ที่รับผิดชอบในกลุ่มเรียนย่อยต่างๆ มีแนวปฏิบัติ และวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมือนกัน จึงต้องออกแบบคู่มือแนวทางโดยทำเป็นประมวลรายวิชาแกนกลาง ในบางที่ เช่น มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดทำเว็บไซต์ส่วนกลางซึ่งใช้เป็นศูนย์รวมข้อมูล วิธีการจัดการเรียนการสอน เว็บไซต์ดังกล่าวเปิดให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงได้

สำหรับการวัดผล มีการนับสัดส่วนดังนี้ การเข้าชั้นเรียน, การมีส่วนร่วม การร่วมกิจกรรมต่างๆ และการทำงานกลุ่มในห้องเรียน, กิจกรรมส่วนบุคคล/ กลุ่ม โดยมากจะให้ทำโครงการสร้างสรรค์แบบต่างๆ โดยในที่สุดท้ายนี้จะมีสัดส่วนที่มาก ทั้งนี้ แม้กิจกรรมในการวัดผลนั้นอาจแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละแห่งที่ซึ่งเปิดสอน แต่ตำราหลักของแต่ละที่มักจะแน่นอน เช่น ในกรณีของมหาวิทยาลัยรังสิต รายวิชาธรรมาธิปไตย มีรายชื่อหนังสือที่ต้องอ่าน คือ *ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (อุคบรรจบ: รัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์)* (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549) โดยมี หนังสือและบทความอ่านประกอบ 3 ชิ้น ได้แก่ 1) ปาฐกถาพิเศษของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ “การพัฒนาผู้นำเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย” 2) บทความเรื่อง “ทัศนคติแบบไหนจึงจะสร้างสังคมธรรมาธิปไตยได้” ของ รศ.วิทยากร เชียงกูล (2551) 3) หนังสือเรื่อง “วัฒนธรรมพลเมือง” ของ ดร.วิชัย ต้นศิริ (2551) และมี คู่มือการเรียนการ

* จากตัวอย่างของแผนการจัดการเรียนรู้ วิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย ภาคที่ S/2558 (8 มิถุนายน – 3 สิงหาคม 2558) ซึ่งเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ <https://sites.google.com/a/rsu.ac.th/rsu101-thrrmathiptiy/home> (เข้าถึงเมื่อ 10 กรกฎาคม 2562)

สอน 4 เล่มคือ 1) หนังสือเรื่อง *ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมประชาธิปไตย* ของ ดร.วิชัย ตันศิริ (2557) * 2) หนังสือเรื่อง *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21* ของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช (2556) 3) หนังสือเรื่อง *คู่มือเรียนรู้เพื่อนตัวป่วน การประยุกต์ธรรมชาติเพื่อการพัฒนาเยาวชนคนรุ่นใหม่* (2556) ของมูลนิธิสยามกัมมาจล และ 4) หนังสือเรื่อง *หัวใจอุดมศึกษา* ของ Parker J. Palmer, Arthur Zajonc, Megan Scribner เขียนกรรณิการ์ พรหมเสาร์ แปล; สดใส ชันติวรพงษ์ บรรณาธิการ (2557) หรือกรณีของ TU100 วิชาพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม ใช้งานเขียนของปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555) เรื่อง *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง* ผู้เขียนเลือกตัวอย่างจากตำรา 3 เล่มหลักจากกรณีศึกษาสองมหาวิทยาลัยคือ ราชวิชา RSU 101 และ ราชวิชา TU100 เพื่อทำความเข้าใจระบบคิดของราชวิชานี้ เหตุที่เลือกเพราะ เล่มแรก **ประชาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ** ถูกใช้เป็นหนังสือหลักเล่มเดียวสำหรับการอ่านเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดเรื่อง “ประชาธิปไตย” ซึ่งดูเหมือนการออกแบบราชวิชาจะคาดหวังให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความหมายในแบบที่พวกเขาต้องการจึงมีการชี้วัดให้คะแนนในส่วนนี้ต่างหาก สำหรับหนังสืออีกเล่มของวิชัยเรื่อง **ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมประชาธิปไตย** ถือเป็นคู่มือสำหรับผู้สอนคนอื่น รวมทั้งยังแสดงการเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายราชวิชาคือการสร้างพลเมืองเข้ากับอุดมคติที่มุ่งไปสู่สังคมประชาธิปไตยได้ดีและเด่นชัดมากกว่าคู่มือการเรียนการสอนเล่มอื่น** เล่มที่ 3 คือ *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง* ของ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล เหตุที่เลือกเพราะ ตัวของปริญญา(และอาทิตย์ อุไรรัตน์อธิการบดีและเจ้าของมหาวิทยาลัยรังสิตผู้ริเริ่มราชวิชา RSU 101) ถือเป็นผู้ส่วนสำคัญในการรณรงค์ให้มีใช้ราชวิชาเหล่านี้เพื่อสร้างทางออกให้กับสังคมไทย ไม่เพียงแต่ปริญญาจะมีส่วนสำคัญในราชวิชา TU100 เขายังมีส่วนร่วมร่างยุทธศาสตร์พัฒนา

---

* หนังสือเล่มนี้ในภายหลังได้รับการปรับปรุงให้กลายเป็นคู่มือ-ตำรา ชื่อ *ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย* ดังที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (อธิการบดีวิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต) กล่าวไว้ในคำนิยามว่า “ข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือ *ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมประชาธิปไตย* ของ ดร.วิชัย ตันศิริ จบลงอย่างรวดเร็วด้วยความชื่นชม ความรู้สึกประการแรกคืออยากขอบคุณท่านอย่างยิ่งที่เขียนขึ้นมาเพื่อเป็นคู่มือการเรียนการสอนในวิชาประชาธิปไตย ในการเรียนวิชานี้ นักศึกษาทั้งหมดของมหาวิทยาลัยรังสิตนั้น นอกจากจะเป็นผู้บุกเบิก ได้เรียนรู้ก่อนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอื่นๆ เกือบทุกมหาวิทยาลัยในการฝึกฝนตนเองให้เป็นพลเมือง เพื่อจะได้ร่วมสร้างหรือร่วมจรโลงประชาธิปไตยไทยให้เป็นประชาธิปไตยแล้ว ยังจะมีโอกาสได้ใช้หนังสือที่มีคุณค่าของ ดร.วิชัย มาอ่านประกอบ” โปรดพิจารณา วิชัย ตันศิริ, *ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย*, (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา, 2557) หน้า v. [ดาวน์โหลดเอกสารฉบับ PDF ได้ที่ <http://www.kas.de/thailand/th/publications/39119/>]

** วิชัยกล่าวไว้ในคำนำผู้เขียนว่า “ผมในฐานะที่ปรึกษาคณะกรรมการที่ดูแลหลักสูตร RSU 101 ก็ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องคู่มือการเรียนการสอน จึงได้สร้างคู่มือนี้ ใช้ชื่อว่า “ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมประชาธิปไตย” เพื่อใช้เป็นคู่มือสำหรับอาจารย์ 100 กว่าคน ที่ทำการสอนวิชานี้ ที่มหาวิทยาลัยรังสิต” ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย, หน้า xi-xii.

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 ซึ่งเป็นแผนงานที่ปริญญาได้ไปร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการสมัยรัฐบาลอภิสิทธิ์ (ดู ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, ภาคผนวกท้ายเล่ม และหน้า 97-110) อีกทั้งยังมีบทบาทในฐานะผู้แนะแนวทางให้กับองค์กรอื่นอีกด้วย*

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่าระบบคิดเชิงเหตุผลของการสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทย มีลักษณะคล้ายกับระบบคิดพุทธศาสนาเรื่องอริยสัจ 4 นอกจากนี้ยังมีประเด็นอื่นๆ ที่น่าสนใจร่วมอีก ในการนำเสนอแบ่งออกเป็นสามหัวข้อได้แก่ หนึ่ง) พิจารณาระบบคิดเชิงเหตุผลของการสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทยผ่านตัวอย่าง สอง) หน้าที่ของวาทกรรมเหล่านั้นในทางการเมือง ผ่านการพิจารณาความเป็นการเมืองของระบบคิดเชิงเหตุผลของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

พิจารณาระบบคิดเชิงเหตุผลของการสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทยผ่านตัวอย่าง

แบบแผน (pattern) ที่คล้ายกันของการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง คือ ต่างมีองค์ประกอบ 4 อย่าง คล้ายกับแนวคิดทางพุทธศาสนาเรื่องอริยสัจ 4 ประกอบด้วย เป้าหมาย (นิโรธ) หรือสังคมอุดมคติที่มุ่งไปสู่, สถานะ (ทุกข์) ของระเบียบทางการเมืองปัจจุบัน และต้นเหตุ (สมุทัย) ของปัญหาที่ต้องแก้ไขเพื่อบรรลุเป้าหมาย, วิธีแก้ไข (มรรค) ปัญหาซึ่งจะสอดคล้องไปกับข้อที่ผ่านมา

ในกรณีของรายวิชา RSU ธรรมาธิปไตย คำราชของรายวิชานี้ให้เป้าหมายสูงสุด (นิโรธ) คือการก้าวไปสู่สังคมธรรมาธิปไตย โดยธรรมาธิปไตยนั้นไม่ใช่ระบอบการปกครองแต่เป็นเกณฑ์แห่งการตัดสินใจ ฉะนั้น ไม่ว่าจะปกครองในระบอบใดก็ย่อมตัดสินใจโดยธรรมได้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ธรรมาธิปไตยถูกเปรียบเทียบกับประชาธิปไตย ในฐานะระบอบการปกครองที่ดีที่สุดในปัจจุบัน โดยมี

---

*สำหรับการผลิตซ้ำโดยองค์กรอื่น นั้น ดู เอกสารย่อจากหนังสือดังกล่าวที่มีให้ดาวน์โหลด หรือ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, “พลเมืองศึกษา (Civic Education): พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน” ” ซึ่งเผยแพร่ในเว็บไซต์ของสถาบันสังคมศึกษา สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จากลิงค์ <http://social.obec.go.th/node/64> หรือ ที่ เผยแพร่ ใน เว็บไซต์ ของ คณะกรรมการการเลือกตั้ง https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjVhZrR9sPQAhXFKo8KHXUGDXM4ChAWCBgwAA&url=http%3A%2F%2Fwww2.ect.go.th%2Fdownload-file.php%3FAction%3Ddownload%26DataID%3D80180&usq=AFQjCNGsRT6voPF_DgPz8FTRipVm2ucVKQ&bvm=bv.139782543,d.c2I

นอกจากนี้เขายังได้รับเชิญไปบรรยายในเรื่องเหล่านี้แก่สาธารณะพอสมควร ดังตัวอย่างที่ scbfoundation, “สยามกัมมาจล:การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสำนักพลเมือง โดย ผศ.ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล 3/5” สร้าง 2 กรกฎาคม 2557 <https://www.youtube.com/watch?v=rdzyNiDPWpU>, เข้าถึงเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2561

ข้อเสนอว่าหากสามารถสร้างระบอบประชาธิปไตยที่ตัดสินใจอย่างเป็นธรรม (ธรรมาธิปไตย) ให้เกิดขึ้นได้ ระบอบประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นระบอบการปกครองที่ดีเยี่ยมเหนือยิ่งกว่าที่เคยเชื่อว่าเป็นอยู่แล้ว เพราะจะได้รับการยกระดับให้ดีขึ้นด้วยการติดตั้งธรรมะเข้าไปสำหรับการตัดสินใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549) ต่อจากนี้จะเรียกเล่มนี้สั้นๆว่า “ธรรมฯไม่มา”)

ในแง่ของคำอธิบายเกี่ยวกับสถานะภาพของสังคมปัจจุบัน (สถานะ/ ทุกข์) ตำราของรายวิชานี้มุ่งแสดงให้เห็นความไม่เพียงพอ สังคมเต็มไปด้วยปัญหาและต้นเหตุของปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถก้าวเดินต่อไปข้างหน้าได้คือผู้คนร่วมสังคม ทั้งนี้ จุดเน้นหลักคือการให้เหตุผลว่าเป็นเพราะผู้คนยังไม่เข้าใจ จับประเด็นไม่ถูก คนยังคงทะเลาะและเห็นไม่ตรงกัน ฯลฯ โดยสรุปคือ “คนยังไม่มีความพร้อม” นั่นเอง

สิ่งนี้ปรากฏอย่างประปรายและไม่เป็นระบบทั่วทั้ง **ธรรมฯไม่มา** เช่น หัวข้อ “มองให้กว้างให้ไกล ไม่มองแค่คนที่อยู่ในวังวน” (หน้า 61-62) หรือหัวข้อถัดมา “หายวุ่นวายเมื่อใด ควรมาจับหลักสำคัญที่เป็นเรื่องกว้างไกล” (หน้า 63-65) แต่ที่ชัดเจนจะหยิบมาอ้างอิงอย่างต่อเนื่องเห็นจะเป็นในหัวข้อ “ถึงวิกฤตร้อนจะผ่านไป หากวิกฤตลึกไม่หาย ก็ยังไม่ได้ชัยชนะจริง” (หน้า 81-83) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความเชื่อว่าวิกฤตที่สังคมเผชิญอยู่เป็นเพราะ “พฤติกรรม” ของคนที่ยังไม่ดีเพียงพอ หากแก้สิ่งนี้ไม่ได้ก็จะไม่สามารถแก้ไขวิกฤตระยะยาวได้ เป็นต้น

ในส่วนของ **ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย** (วิชัย ต้นศิริ, 2557) ก็กล่าวไว้คล้ายกัน (หน้า 9-10) (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

(สถานะปัจจุบัน/ทุกข์) “สำหรับประเทศไทย ‘ความหายนะ’ มิได้จำกัดอยู่เพียงสิ่งแวดล้อมเป็นพิษเท่านั้น แต่เผชิญกับวิกฤติรอบด้าน ที่สำคัญที่สุดคือวิกฤติการณ์การเมือง ซึ่งเกิดจากความทะเยอทะยานของบุคคลที่ปรารถนาจะได้ครองอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในสังคมการเมืองไทยด้วยอุดมการณ์ ‘ประชาธิปไตย’ อันจอมปลอม โดยใช้นโยบาย ‘ประชานิยม’ เป็นเหยื่อล่อและวาทกรรมของการแบ่งแยกชนชั้นของลัทธิมาร์กซิสต์เป็นตัวเร่งนำไปสู่การขัดแย้งและวิกฤติของการเผชิญหน้าในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ถึงปัจจุบัน

(ต้นเหตุ/สมุทัย) “ความอ่อนแอของสังคมนการเมืองที่ขาด **“พลเมือง”** ซึ่งรู้ทัน **นักการเมืองและรับผิดชอบต่อผลประโยชน์สาธารณะ** เป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ของความ **ฉ้อฉลเช่นนั้นได้** ความยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษา และสื่อสารมวลชนที่ช่วยชี้ทางสว่างก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ช่วยซ้ำเติมสภาวะของความอ่อนแอของภาคพลเมือง ซึ่งอยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์และการทุจริตคอร์รัปชันที่แพร่สะพัดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

(หนทางแก้ปัญหามรรค) “**ทางออกที่เป็นประเด็นหลักของวิกฤตินี้คงหนีไม่พ้น ยุทธศาสตร์การสร้างพลเมืองที่จะมีอุปนิสัยและระบบคุณค่าสอดคล้องกับระบอบและวิถีชีวิตของประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข** การสร้างพลเมืองดังกล่าว ยังไม่เคยได้รับการพิจารณาอย่างเอาใจริงเอาใจจากรัฐบาลชุดต่างๆ นับตั้งแต่การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เพียงการกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ 4 ปี หรือต่อมา 6 ปี และปัจจุบัน 9 ปี และการมีวิชาหน้าที่พลเมืองก็ถือว่าเป็นการเพียงพอแล้ว แต่ที่จะมุ่งหน้าหายุทธศาสตร์การพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขสาธารณะจะไกลความเป็นจริง จนกระทั่งเมื่อเกิดวิกฤติการเมืองขึ้นแล้วจากปี พ.ศ. 2548-2551 พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งกลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้งจึงได้พูดถึงมาตรการการสร้างพลเมืองในนโยบายการปฏิรูปการศึกษารอบที่สองในปี พ.ศ. 2551”

“แต่การกำหนดนโยบายโดยไม่มียุทธศาสตร์ที่เหมาะสม และการระดมสรรพกำลังที่เพียงพอ คงจะไม่นำไปสู่ความสำเร็จแน่นอน มหาวิทยาลัยรังสิตด้วยความคิดริเริ่มของท่านอธิการบดี ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ และโดยความเห็นชอบของสภามหาวิทยาลัย ได้จัดให้มีวิชาธรรมาธิปไตยเป็นวิชาบังคับสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทุกคน ด้วยความคาดหวังว่าวิชานี้จะเป็นบันไดขั้นต้นของการสร้างความเป็นพลเมือง และความเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม”

ในแง่หนทางแก้ไขปัญหา (มรรค) เพื่อขับเคลื่อนให้สังคมไทยบรรลุยังเป้าหมายสูงสุด (คือสังคมธรรมาธิปไตย) สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการคือปรับปรุง-สร้างความพร้อมให้เกิดกับประชาชน ดังที่ **ธรรมฯ ไม่มา** กล่าวไว้ในหัวข้อ “**ให้การศึกษาที่มีคุณภาพ ที่จะทำนำธรรมาธิปไตยมาให้แก่ประชาธิปไตย**” (หน้า 65-67) หรือที่เด่นชัดกว่าคือ **ศาสตร์แห่งการสอนฯ** กล่าวไว้ในหัวข้อแรกสุดของหนังสือว่า “**การปฏิรูปที่สำคัญคือการปฏิรูปคน**” (หน้า 1) หลังจากอธิบายถึงวิกฤตทางการเมืองและความจำเป็นในการแก้ปัญหาด้วยรัฐประหารรอบล่าสุดไปแล้ว

ไม่เพียงแต่รายวิชาธรรมาธิปไตย RSU 101 เท่านั้นหากแต่การให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองอื่นๆ ก็มีแบบแผน (pattern) การให้เหตุผลในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน จนอาจกล่าวได้ว่า ระบบคิดเชิงเหตุผลของคำอธิบายเหล่านี้เหมือนกัน เช่น หนังสือของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (มปป., หน้า 7) (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

“...เพราะตลอดระยะเวลา 8 ทศวรรษ นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี 2475 ปัญหาการเมืองไทยคงวนเวียนอยู่กับปัญหาเดิมๆ และตัวประชาชนก็เป็นปัญหากับตัวระบอบประชาธิปไตยเสียเอง ทั้งนี้ เนื่องจากเรายังไม่ได้เตรียมคนด้วยการให้การศึกษา และให้ความรู้ทางการเมืองเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนที่เพียงพอแก่การที่จะคิดและปฏิบัติได้จนเกิดเป็นพฤติกรรม และวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับระบอบการเมืองการปกครอง การที่สังคมไทยจะคอยแต่แก้ปัญหการเมืองที่ตัวนักการเมือง แก้กฏหมายเพื่อลงโทษนักการเมือง หรือแก้รัฐธรรมนูญที่เป็นตัวระบบแต่ด้านเดียว ก็อาจจะไม่สามารถแก้ปัญหาที่แท้จริงได้ เพราะปัญหาที่แท้จริง คือ การที่ไม่สร้าง “คน” หรือ ปฏิรูป “คน” ให้สอดคล้องและสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย เพราะ “คน” คือ ศูนย์กลางของการพัฒนาในทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังนั้น การสร้างคนไทยให้มีความรู้ความเข้าใจในทางการเมือง กระทั่งสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ การให้การศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง (Political Education) ให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship) จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองของประเทศเพื่อการปฏิรูปการเมืองอย่างแท้จริง”

จากข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนจึงขอเสนอว่าระบบคิดเชิงเหตุผล (rationality) ของการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองนั้นมีแบบแผนที่อาจสรุปได้ว่า การให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเริ่มต้นจากการพิจารณาเป้าหมายสูงสุด โดยมากคือระบอบประชาธิปไตยที่ “แท้จริง” ไม่ว่าจะความจริงแท้ นั้นจะมาจากผู้คนที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างเต็มที่วิชา TU100, คู่มือคณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือว่าเป็นความจริงแท้เพราะประชาชนเกิดปัญญาดวงตาเห็นธรรมอย่างที่แนวคิดประชาธิปไตยเสนอ

จากนั้นพวกเขาจะหันมามองในสภาพปัจจุบันว่าขณะนี้สังคมไทยยังไม่สามารถไปถึงเป้าหมายสูงสุดเหล่านั้นได้ เพราะกำลังเผชิญกับปัญหา และในช่วงนี้ถือว่าปัญหานั้นเป็นวิกฤต โดยต้นเหตุของปัญหา มาจากความไม่พร้อมของประชาชนในสังคม ทั้งที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์, ไม่ได้รับการศึกษา, ถูกลักการเมืองหลอกและไม่รู้เท่าทัน ฯลฯ

และสุดท้ายพวกเขาเสนอวิธีแก้ปัญหเหล่านั้น (อย่างสอดคล้องกับมุมมองต่อสภาพปัญหา) คือการพัฒนาคนให้ดีกว่าเดิม เมื่อประชาชนผู้ไม่พร้อม ได้รับการพัฒนาจากพวกเขาแล้ว สังคมไทยก็จะประสบพบเจอกับความสงบสุขที่แท้จริง

ความเป็นการเมืองของระบบคิดเชิงเหตุผลของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

หากพิจารณาจากความเคยชิน ระบบคิดเชิงเหตุผลแบบดังกล่าวจะเป็นเรื่อง “ปกติ” ซึ่งความเป็น “ปกติ” นี้เองที่แสดงความสำเร็จของวาทกรรมเหล่านี้ ในที่นี้ ผู้เขียนอยากชี้ชวนให้เห็นความเป็นการเมืองใน

แง่ของการให้/ลด อำนาจของตัวผู้สมათาน/ วัตถุแห่งวาทกรรม (subject) โดยระบบคิดเชิงเหตุผลแบบดังกล่าวมีหน้าที่ (function) อย่างน้อยสองแง่มุม ได้แก่

หนึ่ง) ทำหน้าที่สลับตัวผู้สร้าง-ผู้แก้ปัญหา

ในภาพรวม การให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในบริบทร่วมสมัยจำนวนหนึ่ง (ดังที่งานที่ได้ยกตัวอย่างไว้ในหัวข้อก่อนหน้า) เริ่มต้นด้วยการเชื่อว่าสาเหตุสำคัญอันสร้างปัญหาให้กับการพัฒนาประชาธิปไตยคือประชาชน เพราะพวกเขายังไม่พร้อม การตัดแปลงตัวตนให้เกิดสำนึกที่ดีจึงจำเป็น (ดังเช่นคุณลักษณะ 6 ประการของรายวิชา TU100) (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, หน้า 81) ความเชื่อเช่นนี้วางอยู่บนคำถามพื้นฐานที่ว่า “ประชาธิปไตยที่ดำเนินมาหลายสิบปีแล้ว แต่เหตุใดจึงยังล้มเหลว?” ชุดคำตอบสรุปได้ว่าเพราะเนื้อหาของเราไม่เหมาะสมนั่นเอง ดังนั้นการตัดแปลงตัวตน สร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบพลเมืองจึงกลายเป็นเรื่องจำเป็น ทั้งหมดนี้สำหรับผู้เขียนเป็นการตั้งต้นคำถามที่ผิวดังอย่างมีนัย เพราะที่ถูกต้องสอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากกว่าคือ “เหตุใดเผด็จการจึงประสบความสำเร็จ?” ต่างหาก (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2559) เพราะหากพิจารณาระบอบการปกครองไทยอย่างถี่ถ้วนแล้วจะพบว่า ไทยปกครองด้วยประชาธิปไตยแค่ช่วงเวลาสั้นๆ ซ้ำยังขาดตอนและมีน้อยครั้งที่จะปกครองอย่างเป็นทางการ “ประชาธิปไตย” หากเทียบวัดกับมาตรฐานสากล ดังนั้นการปกครองแบบกึ่งเผด็จการและเผด็จการเต็มใบต่างหากที่เป็นระบอบหลักของสังคมไทย คำถามซึ่งประจักษ์ ก้องกีรติเสนอนั้น ช่วยให้เราตั้งคำถามได้ว่าตกลงแล้วคนกลุ่มใดกันแน่ที่เป็นต้นเหตุของปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย*

สำหรับผู้เขียน หน้าที่ของวาทกรรมแบบเดิมรังแต่จะทำให้คนสามัญธรรมดากลายเป็นผู้ไร้คุณสมบัติที่เพียงพอสำหรับระบอบการปกครองที่ดี กระบวนการดำเนินไปด้วยการให้ภาพว่าพวกเขาใจ จนเจ็บ ไร้ความรับผิดชอบ ถูกหลอก ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันก่อนญาติและให้อำนาจแก่ “ผู้หวังดี” จำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมมักสังกัดอยู่ภายใต้ช่วงชั้นที่ได้เปรียบเข้ามาเป็นพระผู้ไถ่ นำพาให้เหล่าผู้หลงผิด แกรมยังมีคบอดพวกนั้น ได้พบหนทางสว่าง เมื่อนั้นสังคมไทยโดยรวมก็จะได้มาซึ่งประชาธิปไตย หากเหล่าลูกแกะหลงทางได้ตระหนักรู้ถึงปัญหา และร่วมตัดแปลงตัวตนให้พร้อมสำหรับระบอบการปกครองในอุดมคติ

* ประจักษ์ ตอบคำถามเรื่อง “ทำไมระบอบเผด็จการทหารถึงยังใช้ได้ในประเทศไทย” ว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เผด็จการอยู่ได้อย่างยาวนานคือ การควบคุมทางอุดมการณ์ “แต่จะอยู่ได้นานต้องใช้เครื่องมือที่ 3 ซึ่งลึกซึ้งที่สุด ถ้าทำได้ก็จะอยู่ได้นานที่สุด คือการควบคุมทางอุดมการณ์ ถ้าคุณสามารถควบคุมความคิดคนให้เห็นว่าการปกครองของคุณ ต่อให้ล้มเหลวทางเศรษฐกิจ ถูกฉ้อราษฎร์เสีริกภาพ แต่เป็นทางเลือกเดียวที่ดีที่สุดสำหรับสังคม ไม่มีทางอื่นที่ดีกว่านี้ ถ้าทุกคนถูกตัดแปลงความคิดจนคิดเหมือนกันหมด ไม่มีใครแตกต่างกัน แล้วความคิดนั้นตรงกับรัฐ ก็จะไม่มีการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง จะเหลือแต่การปกครอง ทุกคนจะเป็นพลเมืองเชื่องๆ เหมือนหุ่นยนต์ ถ้าอย่างนั้นคุณก็ปกครองได้ตลอดไป”

กระบวนการที่วันนี้ถือเป็นการกลับตาลปัตรสลับตัวผู้สร้าง-ผู้แก้ปัญหา กล่าวคือ ทำให้ผู้ก่อปัญหาให้กับการพัฒนาประชาธิปไตย(ด้วยความพยายามสงวนอำนาจและความได้เปรียบในการจัดสรรทรัพยากรให้คงอยู่แบบเดิมที่แล้วมา) อย่างชนชั้นนำจารีตลอยนวล และหากจะว่าไป เมื่อชี้วัดตามคุณลักษณะพลเมืองที่ดีแล้วพวกเขามีน้อยกว่ามาก ทั้งการละเมิดกฎหมายที่พบได้บ่อยครั้งกว่า การไม่พึงพาดตนเองสนับสนุนระบบอุปถัมภ์เส้นสายที่สามัญชนธรรมคยาจะมีพฤติกรรมเช่นว่าได้ การล้มล้างระบอบการปกครองก่อรัฐประหาร ปรายปรามประชาชน ฯลฯ ไม่เพียงเท่านั้นยัง สลับให้คนสามัญชนคยาที่ก่อความเสียหายได้น้อยกว่า กลับต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อความล้มเหลวมากที่สุด ระบบคิดแบบนี้พิลึกจนน่าตกใจ หากยังคงยืนยั้นจะใช้ระบบคิดและคำอธิบายแนวทางนี้ต่อไป แม้วาคันที่หวังดี (เช่น อาจารย์ปริญญา) จะพยายามเพื่อประเทศชาติขนาดไหน ปัญหาที่จะไม่ได้รับการแก้ไข ซ้ำร้ายความหวังดีเหล่านั้นจะไม่ถูกทบทวน เพราะเหล่าผู้หวังดีจะไม่รู้ตัวและยังคงเชื่อเสมอว่า ปัญหาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นมีสาเหตุหลักจากการที่ประชาชนยังไม่มีจิตสำนึกที่มากเพียงพอ ซึ่งนั่นน่าจะเป็นการเข้าใจผิด*

สอง) ทำหน้าที่ยกระดับคุณสมบัติความเป็นพลเมือง

กระบวนการพิลึกพิลั่นนี้ไม่เพียงแต่ทำให้คนที่ควรจะมีอำนาจกลายเป็นตัวปัญหา และทำให้คนที่หวงอำนาจ (หรือเป็นตัวปัญหาของการกระจายอำนาจซึ่งเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย) กลายเป็นผู้ทรงศีลธรรมสูงส่งเข้ามาแก้ปัญหา ส่วนที่น่ากลัวคือ การ "แก้ปัญห" นี้จะเป็นไปในลักษณะนิรันดร แปลว่าตัวปัญหานั้นจะไม่สามารถก้าวไปสู่การ "บรรล" คุณสมบัติที่ครบถ้วนสมบูรณ์ได้ไม่ว่าจะพยายามแค่ไหน นั่นเพราะ คุณสมบัติที่ครบถ้วนสมบูรณ์เหล่านั้นไม่เคยมีอยู่จริงในหมู่มนุษย์ กล่าวคือ การตั้งเกณฑ์ว่าใครควรจะมีสิทธิในการใช้อำนาจทางการเมือง กลายเป็นการยกระดับเกณฑ์ที่สูงเกินกว่ามนุษย์โลกธรรมดา อาจมีเพียงคนในอุดมคติเท่านั้นที่สามารถทำได้ (หรือถ้าพูดในภาษาของธรรมาธิปไตยคือ ผู้มีปัญญาบรรลุคุณธรรมแล้ว) เช่น เป็นคนดี เห็นแก่ส่วนรวม เท้าทันนักการเมือง (?)

ลักษณะของการยกระดับคุณสมบัติให้กลายเป็นสิ่งสูงส่ง หรือกลายเป็นเรื่องทางศีลธรรม (ในความหมายของการมีคุณลักษณะของจิตใจ หรือสิ่งที่อยู่ภายใน การมีสำนึกและเจตนาบางแบบบางชนิดที่ "เหมาะสม") ซึ่งตรวจวัดยากจนแทบชี้ชัดไม่ได้นี้ สร้างความคลุมเครือว่าตกลงแล้วบุคลิกของผู้มี "ธรรมาธิปไตย" ควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ทั้งนั้น ความพรั่เลือนนี้กลับให้ประโยชน์กับผู้ครองอำนาจ เพราะท้ายที่สุดแล้วผู้ตัดสินชี้วัดคนสุดท้ายในทางปฏิบัติ คือผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้องนั่นเอง

---

* การอธิบายว่าสาเหตุของความล้มเหลวของประชาธิปไตยไทยคืออะไรเป็นเรื่องซับซ้อนมาก ผู้เขียนยอมรับว่าไม่สามารถอธิบายอย่างสั้นเพื่อโต้แย้งกับข้อเสนอเรื่องระบบอุปถัมภ์ ชาวบ้าน โง่ จน เจ็บ ได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเชื่อว่ามิจานจำนวนหนึ่งที่จะสามารถสร้างความเข้าใจต่อสภาพปัญหา และพัฒนาการประชาธิปไตยไทยได้ดีกว่าคำอธิบายเรื่องระบบอุปถัมภ์ เช่น ชาวนาการเมือง, การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง : วาทกรรม อำนาจและพลวัตชนบทไทย, หรือ Federico Ferrara , The Political Development of Modern Thailand (Cambridge University Press , 2015)

ตัวอย่างสำหรับเรื่องนี้ปรากฏเด่นชัดผ่านกระบวนการของรายวิชาธรรมาธิปไตย กล่าวคือ เนื่องจากรายวิชาไม่มีการเปิดโอกาสให้ถกเถียงถึงชุดของคุณค่าที่จะนับว่าเป็นสิ่งดีงาม หากแต่ปล่อยให้ นักศึกษาคิดเองว่าอะไรคือการทำความคิดเหล่านั้น สิ่งนี้ทำให้ท้ายที่สุด นักศึกษาเลือกที่จะทำสิ่งดีงามตาม สามัญสำนึก และหลีกเลี่ยงสิ่งที้อาจเป็นข้อโต้แย้ง โครงการที่ปรากฏจึงเป็นไปในรูปแบบแบบปลอดภัยจาก คำถามไว้ก่อน อาทิ โครงการที่มีลักษณะสังคมนิยมสังคมนิยมให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส หรือโครงการ เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพตนเอง

นอกจากนี้ การดำเนินการยังพยายามคาดเดาว่าสิ่งที่ดีของผู้สอนคืออะไร นั่นแปลว่าผู้มีสิทธิกำกับ หรือควบคุมนิยามความหมายกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจในการจัดการเรียนการสอน ในกรณีนี้รัฐประรรหมายถึง อาจารย์ผู้สอน ผู้บริหารมหาวิทยาลัย อธิการบดี ฯลฯ ดังนั้นสิ่งที่นักศึกษาทำในฐานะผู้เรียนรู้และขับเคลื่อน สังคมธรรมาธิปไตย จึงอยู่ภายใต้กรอบสองประการ ด้านหนึ่งคือทำสิ่งที่ไม่ขัดกับธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไป ของสังคมที่มีอยู่ในขณะนั้น อีกด้านหนึ่ง คือทำตามสิ่งที่ผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องอยากให้เราทำ ดังนั้น เมื่อนักศึกษา ตระหนักว่า มหาวิทยาลัยสนับสนุนการปฏิรูปตามแนวทางของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการ เปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) (สำนักข่าวไทย, 2557)* หากเป็นนักศึกษาก็ย่อมไม่อาจทำในทิศทางที่ตั้งคำถามกับเรื่องเหล่านี้ได้ จากการ สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกล่าวถึงกรณีนี้ว่า ตนเองจำเป็นต้องไป แม้ว่าไม่เห็นด้วย (สัมภาษณ์นาย ก., 2558)

* เรื่องการสนับสนุนการเคลื่อนไหวกลุ่มกปปส. ในนามมหาวิทยาลัยนี้ ไม่ใช่เรื่องปิดบังแต่อย่างใด เป็นที่ทราบกันดีว่า มหาวิทยาลัยรังสิตรับผิดชอบเวทีย่อยที่ 6 บริเวณห้าแยกลาดพร้าว โปรดดูตัวอย่างเช่น สำนักข่าวไทย, “แนะเส้นทางจราจร รับมือปิดกทม. 13 ม.ค.”, สร้าง 8 มกราคม 2557, <http://mcotweb.mcot.net/9ent/view.php?id=52cd3fc4150ba0b163000117>, เข้าถึงเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2559. หรือบันทึกวีดิทัศน์ ใน LiveTV0012Th, “211213 ตัวแทน อจ. นส. ม.รังสิต และ กปปส ปทุมธานี”, สร้าง 20 ธันวาคม 2557, <https://www.youtube.com/watch?v=u0XuUGiLEWs>, เข้าถึงเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2559 .

ในทางกลับกัน ผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ สามารถนิยามได้เต็มที่ว่าสิ่งใดที่จะถูกนับว่าเป็นกิจกรรมส่งเสริมธรรมาธิปไตย ตั้งแต่การกิจกรรมจิตอาสา* การเคลื่อนไหวเพื่อมวลชน** หรือการจัดสัมมนาให้ความรู้***

---

* ดร.พงศภัทร อนุมิตราชกิจ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษา 5 ธันวาคม 2554 มหาวิทยาลัยรังสิตได้จัดโครงการภายใต้ชื่อ "โครงการบูรณาการ 84 กิจกรรมจิตอาสาสร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตยถวายพระพรชัย 84 พรรษา มหาราชชา" โดยแบ่งออกเป็น 3 โครงการใหญ่ ดังต่อไปนี้

- 1) โครงการตามแนวพระราชดำริและพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- 2) โครงการมหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพ โดยการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และ
- 3) โครงการจิตอาสา เช่น โครงการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่หมู่บ้านกอนตง ตำบลเขาหิน อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ๑

โปรดดูรายละเอียดที่ sirintip, “ม.รังสิต จัด 84 กิจกรรมจิตอาสา สร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย” สร้าง 14 กันยายน 2554, <http://www.thaihealth.or.th/Content/15208-ม.รังสิต%20จัด%2084%20กิจกรรมจิตอาสา%20สร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย%20.html>, เข้าถึงเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2559.

** นายอานันท์ ชาญพาณิชย์พันธ์ รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่าไว้ในสรุปงานเสวนาว่า เนื่องจากนโยบายของมหาวิทยาลัยรังสิตมีความชัดเจนเรื่องสร้างสังคมธรรมาธิปไตยจึงส่งเสริมให้นักศึกษาออกไปหาความรู้นอกห้องเรียนด้วย โดยที่ผ่านมามีการส่งเสริมให้นักศึกษาออกไปร่วมแก้ปัญหาเรื่องเหมืองทองคำที่ จ.พิจิตร ซึ่งสภามหาวิทยาลัยรังสิตได้แสดงความชื่นชมและเห็นด้วยกับจุดยืนในการเคียงข้างประชาชน โดย นพ.ประเวศ วะสี กรรมการสภามหาวิทยาลัยรังสิตได้เอ่ยปากชมว่า “เป็นเรื่องน่าภาคภูมิใจที่มหาวิทยาลัยรังสิตเลือกยืนเคียงข้างคนยากคนจน” ดังนั้นสิ่งที่มหาวิทยาลัยรังสิตกำลังต่อสู้เรื่องเหมืองทองคำจึงเปรียบเสมือนการต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมในสังคม ดังนั้นมหาวิทยาลัยรังสิตขอยืนยันว่าเรามีจุดยืนที่แน่วแน่ในการปกป้องทรัพยากรของชาติไว้ให้ลูกหลาน ดูรายละเอียดได้ที่ “Wisdom Forum : เวทีเสวนา ประเทศไทยได้เสียอะไรจากการทำเหมืองแร่ทองคำ” สร้างเมื่อ 2 พฤษภาคม 2559, <http://www.rsutv.tv/news/wisdom-forum-คู่มือหนึ่ง-ฟังคน-ครั้งที่-๒/>, เข้าถึงเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2559.

*** ฝ่ายพัฒนาสังคมและสาขาวิชาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม วิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยรังสิต จัดเสวนาสร้างสังคมธรรมาธิปไตย “เลี้ยงคววมลพิษ ทำลายชีวิตชุมชน” เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการขนาดใหญ่ต่อสังคมระบบนิเวศน์ และเศรษฐกิจของชุมชน รวมทั้งกระบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในการคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ โดยผู้เข้ารับฟังส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา ในงานดังกล่าว นายอานันท์ ชาญพาณิชย์พันธ์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวถึงวัตถุประสงค์การในสัมมนาว่า กิจกรรมสร้างสังคมประชาธิปไตยมีวัตถุประสงค์ ให้ความรู้แง่คิด และการศึกษา โดยการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มีหัวใจอยู่ที่การทำให้ มหาวิทยาลัยรู้รอบรู้หนวกับปัญหาสังคม และสร้างความรู้เกือสังคม เชื่อมโยง ให้ชาวบ้านในพื้นที่มาสื่อสารปัญหาของพวกเขา และการศึกษาตามอชยาศัยซึ่งไม่ใช่แค่การเรียนรู้แค่ในตำรา แต่สามารถเรียนรู้ได้หลายอย่าง โดยผ่านสื่อ ชุมชน สังคม หรือการท่องเที่ยว ทั้งสองส่วนเรียกว่าแทบเป็นเนื้อเดียวกัน เพราะไม่มีความรู้อันใดลึกซึ้ง เท่ากับการ ได้รับรู้จากผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง โปรดดู “ชาวบ้านมาตาพูด ขึ้นเวทีถึง “รัฐบาล” เลี้ยงคววมลพิษ ทำลายชีวิตชุมชน” *ประชาไท*, สร้างเมื่อ 23 กันยายน 2552, <http://prachatai.com/journal/2009/09/25938>, เข้าถึงเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2559

ท้ายที่สุดธรรมชาติประเทศไทย ถูกตีความว่าอะไรก็ได้ที่นับว่า “ดี” คำถามสำคัญที่ผู้ซึ่งเชื่อในแนวทางนี้ ควรดำเนินการแก้ไข คือ การสร้างความชัดเจนว่านิยามความหมายของสิ่งนั้น ทำอย่างไร ทำโดยคนกลุ่มใด มีเงื่อนไข หรือเป้าหมายเพื่อตอบสนองต่ออะไร/ใคร/อย่างไรบ้าง สำหรับกรณีนี้ คำว่า “ดี” มีความเป็นไปได้ที่สูงมากที่จะถูกนิยามจากผู้ที่มีอำนาจ โดยไม่จำเป็นต้องอธิบายว่า “ความดี” ดังกล่าวคืออะไร ดีต่อใคร ดีแบบไหนก็ได้ เราจึงได้พบว่า ธรรมชาติประเทศไทย ถูกเอาไปเชื่อมโยงกับเรื่องที่หลากหลาย ทุกเรื่องเป็นธรรมชาติประเทศไทยได้ทั้งสิ้น ถ้าหากผู้มีอำนาจควบคุม (อาทิ รองอธิการบดี) ยินยอม กล่าวให้สั้น ธรรมชาติประเทศไทย คือ สิ่งในอุดมคติที่ผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อาจทำให้เป็น ซึ่งแต่ละคนอาจจะนิยามได้แตกต่างกันไปตามแต่ ภาพความฝันของตน ทั้งนี้ เกือบจะมีสถานะใกล้เคียงกับคำยอดนิยามอย่าง “สร้างเสริมสุขภาวะ” หรือ “เศรษฐกิจพอเพียง” แล้ว

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

สำหรับผู้เขียน การจะสร้างให้ประชาชาติประเทศไทยในความหมายที่ว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ซึ่งมีรูปธรรมคือ พวกเขาจำนวนมากมีส่วนในการบริหารจัดการทรัพยากรสาธารณะด้วยตัวพวกเขาเองนั้น มีองค์ประกอบอย่างน้อยสองด้าน การมีจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองเป็นเพียงด้านหนึ่ง โดยสิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือพื้นที่การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

ในแง่นี้ พื้นที่ซึ่งเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมตลอดจนการเรียนรู้เก็บรับประสบการณ์นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าการสร้างจิตสำนึกพลเมือง* ถ้าฟังความอยากจะมีส่วนร่วม อยากจะทำ แต่ระบบการเมือง หรือประสบการณ์ในชีวิตประจำวันไม่เคยเปิดโอกาส ไม่มีความปลอดภัย (เช่นมีส่วนร่วมแล้วถูกข่มขู่ คุกคาม หรือทำร้าย ทำลายชีวิตและทรัพย์สิน) ไม่ประหยัด (เช่น ค่าใช้จ่ายทั้งทางตรงทางอ้อมสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงเกินกว่าปัจเจกบุคคลธรรมดาจะพอแบกรับได้) ไม่สะดวก (เช่นช่องทาง การมีส่วนร่วมถูกกำหนดขึ้น ในรูปแบบที่ยากต่อการเข้าถึง ไม่ยึดโยงกับลักษณะการใช้ชีวิตของพลเมือง) ทั้งหมดนี้ย่อมทำให้การมีส่วนร่วมในการกำกับทรัพยากรของตนไม่เกิดขึ้นจริง หากสังคมไหน เกิดสภาพที่พื้นที่ดังกล่าวมีน้อย การมีสำนึกอยากจะทำร่วมบริหารจัดการสิ่งมีค่าสาธารณะของสังคมนั้นย่อมจะค่อย ๆ หายไป

* ดังจะเห็นได้ว่า จากการศึกษาของ ณัฐชัย ชินอรรรถพร (2558) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีสัดส่วนสูงขึ้นเรื่อยๆ นับแต่ปี 2526 เป็นต้นมา นั้นหมายความว่าเมื่อประเทศเปิดให้มีส่วนร่วมที่พื้นฐานอย่างการเลือกตั้ง ประชาชนก็ไม่ได้นั่งนอนใจ

สำหรับสังคมไทย ดูเหมือนว่าการปิดช่องทาง หรือทำลายพื้นที่ที่มีส่วนร่วม* พร้อมกับหมกมุ่นสร้าง ลานีกรวากับเป็นปัญหาหลักหนึ่งเดียนี่เองที่น่าจะเป็นสาเหตุทำให้ประชาธิปไตยไม่ก้าวหน้า กระบวนการ เหล่านี้ผู้เขียนเชื่อว่าช่วยรักษาการครองอำนาจของชนชั้นนำจาริตที่ไม่อยากผ่านการตรวจสอบและผ่านการ ต่อรองด้วยระบบเลือกตั้ง ทำให้ผู้ที่ควรจะเป็นผู้ทรงสิทธิถูกทำลายสิทธิ์ด้วยข้ออ้างเรื่องจิตสำนึกที่ไม่พร้อม กลายเป็นต้นตอของปัญหา ในขณะที่ ผู้เปี่ยมอภิสิทธิ์ซึ่งหวงแหนในส่วนแบ่งที่ลำเอียงของทรัพยากร สาธารณะที่พวกตนได้เปรียบ กลับถูกละเลยมองข้าม และบ่อยครั้งกลายเป็นผู้เสนอตัวมาแก้ปัญหาเหล่านี้ แทน

ในแง่นี้คนธรรมดาจึงถูกกล่าวหาอยู่เสมอว่าไร้คุณสมบัติ และถูกเรียกร้องให้พัฒนาตัวตน เปลี่ยนตัวเองให้มีคุณลักษณะพลเมืองที่คลุมเครือ หรือไม่ก็ไม่สามารถปฏิบัติได้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ เหล่าชาวบ้านธรรมดาจึงกลายเป็นต้นเหตุสำคัญสำหรับการไม่พัฒนาของประชาธิปไตยไทย โดยที่พวกเขา ไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้ อย่างมากพวกเขาก็เป็นได้แค่ต้นตอปัญหาที่ต้องพัฒนาตัวเองเป็นนิรันดร์

---

* ผู้เขียนเชื่อว่า ตัวอย่างของความไม่ปลอดภัย ไม่ประหยัด และไม่สะดวกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมไทยนั้น น่าจะนึกถึงได้ไม่ยาก เพราะการสังหารแกนนำประท้วง ไม่ว่าจะเป็นกรณี หินกรุดบ่อนอก หรือพระสุพจน์ ก็เป็นข่าวโด่งดัง การฟ้องรายการของช่องโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ในกรณีเหมืองแร่เมืองเลยก็เป็นการทำให้การตรวจสอบทำยาก เช่นเดียวกัน กรณีกองทัพเรือฟ้องสำนักข่าวท้องถิ่นอย่างภูเก็ตหวนก็ไม่ต่างกัน

สำหรับกรณี ข่าวที่หิบบมานี้แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมแม้จะถูกรับรองไว้ แต่เมื่อใช้จริงนั้นกลับมีต้นทุนสูง ไม่สะดวก และไม่ปลอดภัยซึ่งกลับกลายเป็นสภาวะ “ปกติ” สำหรับพลเมืองไทยที่ต้องจ่ายหากต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง โปรดพิจารณาบางเหตุการณ์ในเดือนกันยายน-ตุลาคม ปีนี้ คดีเหล่านี้ไม่ใช่คดีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเหลือง-แดง หากแต่เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนโดยปกติ เช่น “ชาวบ้านโวย ร้องสอบทุจริต กลับถูกฟ้องหมิ่นเจ้าพวง. ลั่นขอมติคุก หากปราบทุจริตได้” มติชนออนไลน์, สร้าง 5 ตุลาคม 2559, <http://www.matichon.co.th/news/309669> เข้าถึง เมื่อ 10 ตุลาคม 2559. The Isaan Record, “เดือนวันฟังข้อหาหมิ่น-พ.ร.บ.คอมฯ กรณีนักข่าวรายงานทหารบุกบ้านนักสิทธิ ที่ดิน” เดอะอีสาน เร็คคอร์ด, สร้าง 25 ตุลาคม 2559, <http://isaanrecord.com/2016/10/25/land-rights-journalist-charged/>, เข้าถึงเมื่อ 30 ตุลาคม 2559. “อัยการสั่งฟ้องหลานสาวพลทหารวิเชียร คดีหมิ่นประมาทฯ พ่วง พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์” สร้าง 22 กันยายน 2559, <http://prachatai.com/journal/2016/09/68044>, เข้าถึงเมื่อ 5 ตุลาคม 2559.

รายการอ้างอิง

- แก่งกิจ กิตติเรียงลาภ. (2559). มานุษยวิทยาจักรวรรดิ: การสร้างหมู่บ้านชนบทไทยในยุคสงครามเย็น. *รัฐศาสตร์สาร*, 37(3), 99-149.
- ชาวบ้านมาบตาพุด ขึ้นเวทีติง “รัฐบาล” เลี่ยงควบคุมมลพิษ ทำลายชีวิตชุมชน. (2552). วันที่ค้นข้อมูล 11 พฤศจิกายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2009/09/25938>.
- ชาวบ้านโว้ย ร้องสอบทุจริต กลับถูกฟ้องหมิ่นเจ้า พนง. ลั่นยอมติดคุก หากปราบทุจริตได้. (2559). วันที่ค้นข้อมูล 10 ตุลาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.matichon.co.th/news/309669>
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ และรอส ริตเซีย. (2517). *อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐชัย ชินอรรถพร. (2558). การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นไทย. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 7(3), 353-377.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2542). วิชารัฐศาสตร์ไทยในบริบทของประวัติศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง. *รัฐศาสตร์สาร*, 21(1), 23-76.
- นาย ก. (นามสมมติ). (2559, 24 เมษายน). *ธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์, สัมภาษณ์*.
- บรรจบ อิศกุลย์, อนันต์ เกตุวงศ์, อำนาจ สุวรรณกิจบริหาร, เมธา สุกบรรทัด, โกสินทร์ วงศ์สุวรรณ, นรนิติ เศรษฐบุตร. (2515). รายงานผลการวิจัย เรื่อง ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์เพื่อประชาธิปไตย.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2557). “พลเมืองศึกษา (Civic Education): พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน” สถาบันสังคมศึกษา สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://social.obec.go.th/node/64>.
- ปฤณ เทพนรินทร์. (2559). หน้าที่ทางการเมืองของงานเขียนพัฒนาการทางการเมืองกระแสหลัก. *รัฐศาสตร์สาร*, 37(3), 81-98.
- พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบ: รัฐศาสตร์ กับ นิติศาสตร์)*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

ภาคิน นิมนนรวงศ์. (2558). *ประวัติศาสตร์เด็กและวัยเด็กช่วงต้นรัตนโกสินทร์ถึงการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์, สาขาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภูมรัตน์ ทักษาดิพงส์. (2532). *การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย (2520-2531)*. เอกสารวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาการเมือง ปีการศึกษา พ.ศ. 2531-2532. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

มหาวิทยาลัยรังสิต. (2558). “แผนการจัดการเรียนรู้ วิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย ภาคที่ S/2558 (8 มิถุนายน – 3 สิงหาคม 2558)”. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://sites.google.com/a/rsu.ac.th/rsu101-thrrmathiptiy/home>

วิชัย ดันศิริ. (2557). *ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา.

สัญญารัตน์ มีสุวรรณ. (2555). Democracy and National Identity in Thailand. *สงขลานครินทร์ (ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์)*, 18(1), 245-272.

สำนักข่าวไทย. (2557, 8 มกราคม). “แนะเส้นทางจราจรรับมือปิดกม. 13 ม.ค.”. วันที่ค้นข้อมูล 11 พฤศจิกายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://mcotweb.mcot.net/9ent/view.php?id=52cd3fc4150ba0b163000117>

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (มปป.). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง : บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน กกต.

สำนักงานโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์). (2480). *คู่มือพลเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 3). พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2532). “การเกิดแนวคิด ‘หน้าที่พลเมือง’ ในรัฐไทย สมัยใหม่”. *รัฐศาสตร์สาร*, 15(1), 201-227.

อัยการสั่งฟ้องทลนสาวพลทหารวิเชียร คดีหมิ่นประมาทฯ พ่วง พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์. (2559). วันที่ค้นข้อมูล 5 ตุลาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2016/09/68044>

เอกพล บันลือ (สัมภาษณ์). (2559, 28 กันยายน). “ทำไมระบอบเผด็จการจึงประสบความสำเร็จในสังคมไทย” งานวิจัยชิ้นใหม่ของ ประจักษ์ ก้องกีรติ”, *The Momentum*. วันที่ค้นข้อมูล 27 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://themomentum.co/momentum-feature-dictatorship-prajak>

Cammack, P. (1997). *Capitalism and Democracy in the Third World*. London: Leicester University Press.

Cammack, P. (1994). Political development theory and the dissemination of democracy. *Democratization*, 1(2), 353-374.

Connors, M. K. (2007). *Democracy and National Identity in Thailand*. Copenhagen: NIAS Press.

CHAPTER 3

- Gilman, N. (2003). *Mandarins of the future: modernization theory in Cold War America*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Keyes, C. F. (1966). *Peasant and Nation: A Thai-Lao Village in a Thai State*. (Ph.D. Dissertation). Cornell University.
- LiveTV0012Th, (2557). “211213 ตัวแทน อจ. นศ. ม.รังสิต และ กปปส ปทุมธานี”. วันที่ค้นข้อมูล 11 พฤศจิกายน 2559, เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=u0XuUGiLEWs>
- Pye, (ed.). (1963). *Communications and Political Development*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Pye L. W., & Verba, S. (eds.). (1965). *Political Culture and Political Development*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- scbfoundation. (2557). *สยามกัมมาจล: การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสำนึกพลเมือง โดย ผศ. ดร. ปริญญา เทวานฤมิตรกุล 3/5*. วันที่ค้นข้อมูล 25 พฤศจิกายน 2561, เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=rdzyNtDPWpU>
- sirintip. (2554). *ม.รังสิต จัด 84 กิจกรรมจิตอาสา สร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย*. วันที่ค้นข้อมูล 11 พฤศจิกายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.thaihealth.or.th/Content/15208-ม.รังสิต%20จัด%2084%20กิจกรรมจิตอาสา%20สร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย%20.html>
- The Isaan Record. (2559). “เลื่อนวันฟังข้อหาหมิ่น พ.ร.บ.คอมฯ กรณีนักข่าวรายงานทหารบุก บ้านนักสิทธิที่ดิน ” เดอะอีसान เร็คคอร์ด. วันที่ค้นข้อมูล 30 ตุลาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://isaanrecord.com/2016/10/25/land-rights-journalist-charged/>
- Wisdom Forum: *เวทีเสวนา ประเทศไทยได้เสียอะไรจากการทำเหมืองแร่ทองคำ*. (2559). วันที่ค้นข้อมูล 11 พฤศจิกายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.rsutv.tv/news/wisdom-forum-คู่มือ-ฟังคน-ครั้งที่-๒/>